

Bölüm 8

ARTUKLU HÜSAMEDDİN TİMURTAŞ DÖNEMİ

M.S 1122 - 1154 Artuklu Hüsameddin Timurtaş Döneminde Mardin

Hüsameddin Timurtaş, 1122-1154, yılları arasında hüküm sürmüş Mardin Artuklu Sultanıdır¹. Artuklu sikkeleri ilk kez onun döneminde, 1147 yılında bastırılmıştır². Dara Kalesi onun döneminde alınmıştır³. Döneminde Mardin'deki Hüsamiye Medresesi yapılmış ayrıca Batman Çayı'nın üzerine, kendisinden sonraki bey olan oğlu Necmeddin Alp tarafından tamamlanan Malabadi adlı 150 metrelik bir köprünün yapımına başlanmış ve bu şahane eser günümüze kadar gelmiştir⁴. Hüsameddin Timurtaş ayrıca Mardin'e kütüphane de yaptırmıştır.

Hüsameddin Timurtaş, 1154 yılında vefat etti. Yaptırmış olduğu ve adını taşıyan Hüsamiye medresenin haziresinde yatmaktadır. Hüsamiye Medresesinin Karşısına bir de cami yaptırmış ve bu eserlerinin korunması dünya durdukça amaçlarına uygun hizmet sunmaları için cömertliğine uygun vakfiyeler bıraktığını⁵ görmekteyiz.

¹ Öztuna, Yılmaz, "Devletler ve Hanedanlar" Cilt:2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara (1996), s. 43-44

² Belleten, 61. cilt, 232. sayı, s. 536

³ Demir, İsmet. Musul-Kerkük ile ilgili arşiv belgeleri, 1525-1919 (1993), T.C. Başbakanlık Basımevi, s. 21: "Seyfeddin Gazi, Mardin Artuklu Hükümdarı Hüsameddin Timurtaş'ın aldığı Dara kalesini antlaşma yoluyla geri almış

⁴ Anadolu Selçukluları ve beylikler dönemi: Mimarlık ve sanat (2006), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: "Mardin Artuklular'ndan Hüsameddin Timurtaş (1122-52), mimarîsinin dışında figürlü süslemeleriyle de önem taşıyan 1147-48 tarihli Malabadi (Batman Çayı) Köprüsü'nün yanı sıra Mardin'de 1 medrese ve 1 türbe ile 1 kütüphane

⁵ Mardin Artuklu Melikleri Tarihi İstanbul -2006 s.11

Hüsameddin Timurtaş H.544 (M.1143) yılında kızını, Musul Meliği (Atabey) Seyfüddin bin İmadüddin Zengi ile evlendirdi. Evlilik öncesi hastalıktan ölen İmadüddin'nin yerine geçen Kutbuddin ile evlendi bu evlilik iki Türk aile arasında güçlü bağların oluşmasına vesile oldu⁶.

Mardin'de bulunan dünya durdukça ayakta kalmasına yetecek vakfiyesi bulunan 900 yıllık Hüsam iye Medresesi günümüze kadar gelmiş ancak büyük bir bölümü bakımsızlıktan çökmüş olduğunu görmek biz torunları için utanç verici bir durumdur.

Hüsamiye Medresesi'nin Günümüzdeki Durumu

Mardin'in en eski yapılarından biri olan Hüsam iye Medresesi'nin büyük bir bölümü bakımsızlıktan ve ilgisizlikten dolayı yıkıldı. Bu medresenin içinde Mardin'de 3 meçhul sahabeden birisi olan Muhammed Faris Hazretleri de bu medresenin içinde yatmaktadır. Ayrıca burada Hüsamettin Timurtaş'ın mezarının da ortaya çıkarılması gerekmektedir.⁷

⁶ Mardin Artuklu Melikleri Tarihi İstanbul -2006 s.11

⁷ Mehmet Selim Parlakoğlu <https://www.facebook.com>

Hüsamîye Medresesi'nin Günümüzdeki Durumu

Peki, Atabeyler kimdir?

Bu bölümde Atabeyler'den bahsetmesek konuyu geçiştirmiş olurduk. Büyük Selçuklular'ın Halep Atabeyi. Zengi Hanedanlığı Türk Oğuzların Avşar boyundandır.

Türk İslam Tarihinde Zengi hanedanlığının önemi

Bu hanedanlığın bir üyesi olan Nureddin 1118 yılında dünyaya geldi. 1146 yılında babası İmadeddin Zengi'nin ölümü üzerine devlet eski Türk geleneklerine göre varisler arasında bölündü, bu paylaşım sonunda Musul Seyfeddin Gazi'ye bırakılırken (Eşi Artuklu Hüsameddin Timurtaş kızıdır), Nureddin Mahmud'un payına da Halep ve yöresi düştü. 1150 yılında Anadolu Selçuklu sultanı I. Rükneddin Mesud'un kızıyla evlendi. Ölümünden sonra bu eşi ile Selahaddin Eyyübi evlendi.

Şahsiyeti

Nureddin Mahmud Zengi, adil bir hükümdar idi. Bu sebeple kendi halkı tarafından el-Emir'ul-Adil ve/veya Melik-ül-Adil (Adil Hükümdar) lakabı uygun görülmüştür. Çocukluğunda iyi bir eğitim alan Nureddin devlet yönetiminde diplomatik bir üslup kullanmıştır. Uygulamış olduğu usta siyaset sayesinde Müslümanların birliğini sağlamış ve sonradan komutanlarından Selahaddin Eyyubi tarafından gerçekleştirilecek olan Kudüs'ün

Fethi'nin zeminini hazırlamıştır. Nureddin ileri görüşlü bir liderdi, adımlarını daima geleceği düşünerek atardı. O'nun üç hayali vardı.

İlki Müslümanları birleştirerek İslam birliğini kurmaktı ki bunu hayattayken gerçekleştirmiştir.

İkinci hayali yani Kudüs'ün yeniden fethi kendi ordusunun başında bulunan Selahaddin Eyyubi gerçekleştirmiştir.

Son hayali ise Konstantiniyye'nin fethi idi, bu fetih de Fatih Sultan Mehmet'e nasip olmuştur.

Nureddin öğrenime çok önem vermiştir. Şam, Halep, Hama, Humus ve Baalbek şehirlerinde öğrenim kurumları kurmuştur. İlk Darul Hadis'i Nureddin Zengi kurdurmuş ve pek çok kitap vakfetti. Kurdurduğu rasathanede güneş saati yaptırmıştır. Şam'da yaptırdığı büyük hastane, devrin en meşhur mütehassıs doktorlarının hizmet verdiği bir sağlık müessesesiydi.

Komutanlarına özel önem vermiş ve başta Selahaddin olmak üzere onları gerek askeri gerek siyaset konularında yetiştirmiştir.

Dindar olup, ilim adamlarının hamisiydi. Karargâhında dahi Kur'an-ı Kerim okutup, hürmetle dinlerdi. Haftada iki gün halkın huzuruna çıkarak şikâyetleri dinlerdi. Haksızlıkların önüne geçmek ve devletin menfaatlerini korumak için, hassas bir haber alma teşkilatı kurdu. Haberleşmede güvercinlerden de faydalandı.

Kendisinin ve aile çevresinin ihtiyaçlarını, ihsanlarını, şahsi malından karşıladı. Ganimetten, âlimlerin helal dediklerinden başkasını almaz, altın, gümüş kullanmaz ve ipek giymezdi.

Nureddin Mahmut Zengi'nin Haçlılarla Mücadelesi

Ortaçağ İslam dünyasının en parlak simalarından olan Nureddin Mahmud Zengi, babasından devraldığı haçlılar ile mücadelesinde ağabeyi ve Musul Atabeyi

Seyfettin Gazi'yle ve 1148'de ağabeyinin ölümünden sonra yerine geçen küçük kardeşi Kudbeddin Mevdud'le birlikte hareket ederek, haçlılara karşı İslam cephesini birleştirmiş, II. Haçlı Seferinin etkisizleştirilmesine çalışmıştır. Zengilerin bu fedakârlıkları sonucu haçlılar daha fazla ilerleme imkânı bulamayarak sahil şeridine sıkışıp kalmışlardır.

Nureddin, kısa süreliğine haçlıların eline geçen Urfa'yı ani bir baskınla 1146'da tekrar fethetti, böylece Urfa Kontluğu'nu tekrar diriltme çabası başarısız oldu. Ertesi yıl da Artak ve civarını ele geçirdi. Seyfeddin Gazi ile birlikte Şam'ı kuşatan Haçlılar ile savaştı ve II. Haçlı Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasını sağladı. Harim Kalesini ele geçirdi, Haçlıları Yağra'da bozguna uğrattı. 1149'da Antakya Prensi Raymond'u öldürdü. Daha sonra Famiya kalesini zaptetti. Börilerin elinden Şam'ı aldı.

Fırat ve Dicle Havzası, Güneydoğu Anadolu ve Suriye'yi tek hâkimiyet altında toplayarak, sultanlığını ilan eden (1153) Nureddin Mahmud'un prestiji'ni Selçuklu Hanedanı'nı gölgede bırakacak kadar arttırdı. 1152 yılında Urfa Kontu II. Joscelin'i esir aldı ve Halep'te hapsetti. 1154 yılında Şam'a taarruz ederek Muciriddin'in elinden Şam'ı aldı. 1156 yılında Şam Kralı III. Boudin ile bir barış yaptı. Fakat Boudin'in Türk ve Arap çadırlarına saldırması sonucu bu barış bozuldu. Şam yakınlarında cereyan eden muharebeleri Nureddin kazandı ve Hristiyan esirleri Banyas'ta öldürülenlere karşılık kılıçtan geçirildi. Nureddin Mahmud daha sonra Kudüs Kralı III. Baudouin'i yenilgiye uğrattı (1157). 1158'de haçlılara yenildiyse de onları Harim'de ağır bir bozguna uğrattı (1164).

Nureddin Mahmud Zengi, Mısır'daki Fatımi Halifesi 'nin kaypak tutumunun farkına varmış ve ordusunun başında Esedüddin Şirkuh ve Şirkuh'un yeğeni Salahaddin Eyyubi'yi Mısır'a göndermiş ve fatımilerin haçlılarla işbirliğine girmelerinin önüne geçmişti.

Mısırdaki Esedüddin Şirkuh'un ölümü üzerine Nureddin Mahmud zenginin ordusunun başına Salahaddin

Eyyübi geçti. Selahaddin Eyyubi, Nureddin Mahmud Zengin'in görüşlerinin aksine Fatimi Mısır Devletinden Naiplik görevi alarak hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu duruma çok kızan Nureddin Mahmud Zengi, ordusunun başında harekete geçmiş ise de Şam'da sıtma hastalığından ani ölümü nedeniyle bu isteği gerçekleşmemiştir. Kendisi tarafından yaptırılan Şam'daki Nuriye Medresesi'ne defnedilmiştir.

Nureddin Mahmut Zengi Mezar'ının bulunduğu Nuriye Medresesi ⁸

Salahattin Eyübi Mısır'ın Kudüs Krallığı'nın kontrolüne girmesinin önünü kapamış, bilahare İslam dünyasında ikiliğe sebep olan Fatimi Halifeliği'nin 1171'de yıkılmasını sağlayarak Selçuklular'ın hayalinin yani İslam birliğinin gerçekleşmesine önayak olmuştur.

Nureddin Mahmut Zengi Hakkındaki Sözler

“Nureddin Mahmud Zengi... Kâfirlerin elinde olan elliden fazla şehri geri aldı. Onun hayatı pek çok sultanın ve idarecinin hayatından daha temiz ve iyiydi. O'nun döneminde yollar güvenli ve emniyetli idi. Onun övülecek tarafları pek çoktur. O, kendini Bağdat'taki Halifeliğe bağlı ve onun emrinde görürdü... Karakteri yumuşak huylu, şatafatsız ve alçak gönüllü idi. alimleri ve dindaşlarını severdi.”-İbn Cevzî“ Ben önceki sultanların hayatını inceledim. Raşid halifeler ve Ömer bin Abdülaziz hariç,

⁸ <https://www.google.com.tr>

Nureddin'den daha temiz hayat yaşayan, ondan daha ahlaklı hayat süren adaletli bir Sultana rastlamadım." İbnü'l-Esir Cezer" Nureddin pahalı giysileri sırtından atıp kaba kumaşlara büründü."-Halepli vakanüvis KemaleddinHer ne olursa olsun sonuç ortadadır: Türk İslam alemini Frenkleri ezebilecek bir güç haline Nureddin getirecek ve zafer meyvelerini komutanlarından Selahaddin toplayacaktır.⁹

Peygamber kabrine hain teşebbüs

Nureddin Mahmud Zengi (1118-1174), Büyük Selçukluların Halep Atabeyi. Adalet, takva, hayırseverlik ve ileri görüşlülüğüyle iyi bir nam bırakmış ardında. Tarihler onun müslümanların birliğini sağladığını, haçlı seferlerine karşı büyük başarılar elde ettiğini, Kudüs'ün Salahaddin Eyyûbî eliyle fethine zemin hazırladığını yazıyor. Bu sebeple kendisine 'El-Emîru'l-Âdil' lakabı uygun görülmüş. Genç yaşta ağır bir hastalıktan vefat ettiği içinse 'Nureddîn-i Şehid' denilmiş.

İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri, Efendimiz'e (sallallahu aleyhi ve sellem) ait birkaç saç teli ve tırnağın vasiyeti üzerine vefatından sonra Nureddin-i Şehid'in gözleri ve dudakları üzerine koyulduğunu anlatır. Duaların kabul olduğu mahaller arasında yer alan türbesinin bu sebeple ruhaniyet ile dolduğunu söyler. Evliya Çelebi de Seyahatname 'de Nureddin Şehid türbesine giren hastaların şifa bulduklarını kaydeder.

Nureddin Mahmut Zengi hicretten 557 yıl sonra bir akşam âdeti olduğu üzere teheccüd namazını kılar, evradını okur, istirahat çekilir. Rüyasında Resûl-i Müctebâ (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) Hazretleri'ni görür. Sultân-ı Kevneyn, iki şahsı gösterip "Bu ikisine karşı bana yardım et." buyurur. Nureddin Mahmud Zengi, abdest alıp tekrar yatar, aynı rüyayı görür. Tekrar kalkıp abdest alıp yatar, üçüncü kez aynı rüyayı görür. Sabah olduğunda pek

⁹ <https://www.google.com.tr>

salih bir insan olan veziri Cemaleddin Musulî'yle istişâre edip bin kişilik bir birlikle Medine'ye doğru yola çıkar. 25 konaklık yolu 16 günde aşırıp Peygamber şehrine ulaşır.

Nureddin Mahmut Zengi Ravza-i Pâk'i ziyaret eder. Ardından bir ziyafet tertip eder. Bütün Medine halkını davet eder. Maksudı rüyasında gösterilen şahısları bulmaktır. Ziyafete her gelene kendi eliyle para yardımında bulunur. Bütün ahali gelmesine rağmen rüyadaki şahıslar ortada görülmemektedir.

Nureddin Mahmut Zengi Medine'de başka kimse olup olmadığını sorar. Şehirde sultandan yardım almayan sadece iki derviş kaldığını söylerler. Onlar da namazlarını Mescid-i Nebevî'de kıldıktan sonra bütün vakitlerini odalarında ibadetle geçirmektedirler ve ziyafetle, parayla, pulla işleri yoktur derler.

Nureddin Mahmut Zengi ısrar eder, çok övülen dervişleri de getirtir. Bakar ki halkın itimadını kazanan bu dervişler, Peygamber-i Ekber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) işaret ettiği zalimlerdir. Ne yaptıklarını sorar. Asla renk vermezler, işlerinin güçlerinin ibadet olduğunu söylerler. Nureddin, yanına vezirini alıp dervişlerin kaldığı odaya gider, yerdeki hasırı kaldırdığında bir tünel ortaya çıkar.

Nureddin Mahmut Zengi, bu dervişleri sorguya alır ve gerçek niyetlerinin Peygamber efendimizin bedenini para karşılığı yüksek bir bedelle azmettirici Endülüslülere satacaklarını ve hıristiyan olduklarını itiraf ederler. Kendilerine kefil olan Medine ahalisi de bu durumdan çok mahcup olur.

Derviş kılığına girmiş olan bu hırsızlar bu işi Kabr-i Şerif'e yakın yerde bir odaya yerleştiklerini, gece-gündüz ibadet ediyor görünüp odadan Hücre-i Saadet'e doğru tünel kazdıklarını.

Derviş kılığına giren bu hırsızlar'ın geceleri kazdıkları toprakları torbalara doldurup gündüz ziyaret perdesi altında gittikleri Baki kabristanına boşalttıklarını.

Kabr-i Saadet'e yaklaştıklarında gökyüzünde beliren şimşek ve yıldırımlar kendilerini dehşete düşürdüğünü ve ertesi sabahın da zaten Nureddin Zengî, Medine'ye ulaşmış olmasından dolayı bu hırsızlığı yapamadıkları ortaya çıkmıştır.

Nureddin-i Şehid, ibret-i âlem olsun diye Hücre-i Saadet şebekelerinin altında, Baki Mezarlığı'na bakan tarafta söz konusu iki şahsın boyunlarını vurdurur. Bir daha benzer teşebbüs olmasın diye Kabr-i Saadet'in dört bir tarafını su çıkıncaya kadar kazdırır. Kazılan hendeklere kurşun döktürüp yer altında bir nevi sur meydana getirir.

Bugün Peygamber Efendimiz 'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kabri yer üstünde kat kat duvarlar ve parmaklıklar ardında âsûde olduğu gibi yer altından da Nureddin Zengi'nin yaptırdığı kurşun duvarla çevrilidir. Rivayet odur ki Nureddin Mahmud, tünel sonuna kadar ilerler. Kazma işinde Kabr-i Saadet'e ulaşmaya çok az bir yer kalmıştır. Nureddin Şehidin girmesiyle o kısım da kendiliğinden yıkılır, Peygamber Efendimizin ellerini görme bahtiyarlığına ulaşır.